

Київський національний торговельно-економічний університет
Кафедра міжнародного, цивільного та комерційного права

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**ПРАВОВИЙ СТАТУС ТОВАРИСТВА З ОБМЕЖЕНОЮ
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ ТА ТОВАРИСТВА З ДОДАТКОВОЮ
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ**

студента 2 курсу, 5 м групи,
спеціальності 081 «Право»,
спеціалізації «Комерційне право» _____ Микитюка Василя Миколайовича

Науковий керівник
к.ю.н., доц. _____ Нескороджена Лариса Леонідівна

Гарант освітньої програми
д.ю.н., доцент _____ Гончаренко Олена Миколаївна

Київ-2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ТОВАРИСТВА З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ ТА ТОВАРИСТВА З ДОДАТКОВОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ	
1.1. Поняття та ознаки товариства з обмеженою відповідальністю та товариства з додатковою відповідальністю.....	7
1.2. Порядок створення та припинення діяльності товариства з обмеженою відповідальністю та товариства з додатковою відповідальністю.....	15
1.3. Органи управління товариства з обмеженою відповідальністю та товариства з додатковою відповідальністю.....	21
РОЗДІЛ 2. ГОСПОДАРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ТОВАРИСТВА З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ ТА ТОВАРИСТВА З ДОДАТКОВОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ	
2.1. Правосуб'єктність товариства з обмеженою відповідальністю та товариства з додатковою відповідальністю.....	28
2.2. Правовий статус учасників товариства з обмеженою відповідальністю та товариства з додатковою відповідальністю.....	34
2.3. Правовий режим майна товариства з обмеженою відповідальністю та товариства з додатковою відповідальністю.....	40
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	52

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В умовах сьогодення питання правового регулювання статусу товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю набувають особливого значення, зважаючи на те, що зазначені товариства є найбільш поширеною організаційно-правовою формою для малого та середнього бізнесу.

Метою діяльності господарських товариств є створення матеріальних і соціальних благ, необхідних для задоволення зростаючих потреб суспільства. Реалізація зазначеної мети потребує ефективного законодавчого регулювання статусу товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю – порядку їх створення, діяльності та припинення правосуб'єктності, забезпечення права на саморегулювання цих суб'єктів господарської діяльності тощо.

Хоча товариства з додатковою відповідальністю є менш поширеними, ніж товариства з обмеженою відповідальністю, оскільки забезпечують своїм учасникам менш привабливий режим, який передбачає накладення на них додаткової відповідальності при ліквідації, проте, згідно чинного законодавства окремі види діяльності не можуть здійснюватись товариствами з обмеженою відповідальністю, а можуть здійснюватись товариствами з додатковою відповідальністю.

Недосконалість господарського законодавства зумовила необхідність прийняття Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», який удосконалив регулювання відносин, які пов'язані із створенням, діяльністю та припиненням цих товариств. Проте, окремі недоліки правового регулювання статусу товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю залишаються, на що звертають увагу представники доктрини господарського права.

Дослідженню окремих аспектів правового регулювання організації та діяльності господарських товариств у своїх працях приділяли увагу такі вчені, як М.Р. Аветисян [15], Н.А. Горбова [19], А.В. Зеліско [22],

Я.О. Короташ [24, 25, 26], І. Краєвський [28], В. Кулаков [29, 30], Р. Лукашов [34], Т.О. Нечитайло [38], Є.В. Петров [41], В. Сазонов [45], А.В. Смітюх [47], М.О. Суханов [50, 51], Д.А. Цветов [54] та ін. Ці дослідження створили наукову основу для досягнення поставленої мети та дозволяють виявити проблеми, які залишаються невирішеними.

Вищевказане свідчить про актуальність та доцільність дослідження теми випускної кваліфікаційної роботи з метою обґрунтування відповідних пропозицій.

Мета дослідження. Автор випускної кваліфікаційної роботи поставив за мету з'ясувати особливості сучасного стану правового регулювання статусу товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю в Україні.

Досягнення поставленої мети забезпечується такими **завданнями**:

- визначити поняття та ознаки товариства з обмеженою відповідальністю та товариства з додатковою відповідальністю;
- провести аналіз законодавчого регулювання порядку створення та припинення діяльності товариства з обмеженою відповідальністю та товариства з додатковою відповідальністю;
- визначити правовий статус органів управління товариства з обмеженою відповідальністю та товариства з додатковою відповідальністю;
- охарактеризувати правосуб'єктність товариства з обмеженою відповідальністю та товариства з додатковою відповідальністю;
- розкрити правовий статус учасників товариства з обмеженою відповідальністю та товариства з додатковою відповідальністю;
- визначити правовий режим майна товариства з обмеженою відповідальністю та товариства з додатковою відповідальністю.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, пов'язані із правовим регулюванням створення, діяльності та припинення товариства з обмеженою відповідальністю та товариства з додатковою відповідальністю.

Предметом дослідження є правовий статус товариства з обмеженою відповідальністю та товариства з додатковою відповідальністю.

Методи дослідження. Відповідно до мети і завдань дослідження в роботі використано загальнонаукові та спеціальні методи пізнання правових явищ. Із застосуванням формально-логічного методу була опрацьована наукова література стосовно визначення поняття та ознак товариства з обмеженою відповідальністю та товариства з додатковою відповідальністю (підрозділ 1.1.). Порівняльно-правовий метод застосовувався з метою вивчення цивільно-правового та господарського-правового регулювання створення та припинення товариства з обмеженою відповідальністю та товариства з додатковою відповідальністю (підрозділ 1.2.), правового режиму майна цих товариств (підрозділ 2.3.). З допомогою діалектичного методу вдалося дослідити правовий статус органів управління товариства з обмеженою відповідальністю та товариства з додатковою відповідальністю, а також правосуб'єктність даних товариств та їх учасників у діалектичному взаємозв'язку із господарськими правовідносинами (підрозділи 1.3., 2.1., 2.2.). З допомогою методу наукового пізнання вдалося логічно побудувати структуру роботи та викласти її зміст, опрацювати нормативно-правові акти та праці науковців з правового регулювання організації та діяльності товариства з обмеженою відповідальністю та товариства з додатковою відповідальністю в Україні.

Наукова цінність дослідження полягає у подальшій розробці доктринальних положень щодо правового статусу товариства з обмеженою відповідальністю та товариства з додатковою відповідальністю. Зокрема, елементи наукової новизни містяться у пропозиціях щодо визначення у Цивільному кодексі України юридичних дефініцій «засновник господарського товариства» та «учасник господарського товариства».

Окремі положення випускної кваліфікаційної роботи викладено у статті «Порядок створення товариства з обмеженою відповідальністю», що опублікована у збірнику наукових статей «Цивільне та комерційне право: виклики сьогодення». Частина 1. К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2020.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості їх використання в подальших наукових дослідженнях у сфері господарського права, в процесі удосконалення правозастосовної практики, а також у навчальному процесі при викладанні юридичних дисциплін.

Структура випускної кваліфікаційної роботи «Правовий статус товариства з обмеженою відповідальністю та товариства з додатковою відповідальністю» обумовлена метою, предметом та авторським підходом до дослідження обраної теми. Випускна кваліфікаційна робота складається із вступу, двох розділів, які включають в себе шість підрозділів, висновків та пропозицій і списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 58 сторінок, із яких основна частина роботи займає 51 сторінку. Список використаних джерел складається із 60 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ТОВАРИСТВА З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ ТА ТОВАРИСТВА З ДОДАТКОВОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ

1.1. Поняття та ознаки товариства з обмеженою відповідальністю та товариства з додатковою відповідальністю.

Серед суб'єктів господарювання значну частину займають господарські організації зі статусом юридичних осіб, а останні можуть існувати виключно в тих організаційно-правових формах, які визначені законодавством.

Стосовно поняття «організаційно-правова форма», слід зазначити, що в наукових дослідженнях, як і в законодавстві, у питанні організаційно-правової форми немає єдиного підходу, а більшість авторів визначають це поняття як «сукупність пов'язаних між собою елементів (ознак)» [48]. Серед інших визначень, наприклад, організаційно-правова форма – це закріплена нормами права модель організації, визнаної юридичною особою [57, с. 29].

Цивільний кодекс України (далі – ЦК України) у ч. 1 ст. 83 серед організаційно-правових форм юридичних осіб виокремлює товариство – організацію, створену шляхом об'єднання осіб (учасників), які мають право участі у цьому товаристві [3]. Вищий господарський суд України в п. 15 інформаційного листа «Про деякі питання практики застосування норм Цивільного та Господарського кодексів України» звертає увагу на те, що товариство – це така юридична особа, яка має учасників (тобто якщо є особа або особи, яким належать правомочності на участь в управлінні даною юридичною особою) [9].

Легальне визначення господарського товариства містить ч. 1 ст. 113 ЦК України – це юридична особа, статутний (складений) капітал якої поділений на частки між учасниками [3].

Визначення поняття «господарське товариство» також можна зустріти у наукових дослідженнях, наприклад, господарське товариство – це господарська організація, яка створюється фізичними або юридичними особами на договірних засадах шляхом об'єднання майна та підприємницької діяльності з метою отримання прибутку [27, с. 21].

І.М. Кучеренко вважає, що поняття «господарське товариство» є організаційно-правовою формою, яка реально не існує, а об'єднує такі організаційно-правові форми, як акціонерні товариства, повні та командитні товариства, товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю, тобто які існують реально [48].

Господарські товариства забезпечують реалізацію водночас двох основних категорій інтересів: 1) приватних – учасників товариства (насамперед на отримання від господарської діяльності прибутку); 2) суспільних – у товарах, роботах, послугах, що виробляються (виконуються, надаються) господарськими товариствами для задоволення потреб споживачів [17, с. 10].

Ознаки, які характеризують господарські товариства, в доктрині господарського права поділяють на три групи: 1) ознаки, які характеризують господарське товариство як юридичну особу; 2) ознаки, які характеризують господарське товариство як підприємницьке товариство; 3) ознаки, які є специфічними для господарського товариства і дозволяють відрізнити його від інших підприємницьких товариств.

В свою чергу, за характером властивостей ознаки, які дозволяють визнати те чи інше утворення юридичною особою, поділяють також на три групи: 1) соціально-економічні ознаки, які характеризують юридичну особу як соціальне утворення з певним штатом працівників, які займаються трудовою діяльністю з використанням певних матеріальних ресурсів, спрямованою на досягнення основної мети юридичної особи (майнова відокремленість, належність матеріальної бази та економічна єдність та ін.); 2) структурно-організаційні ознаки, що розкривають специфіку створення,

функціонування та припинення юридичної особи, її внутрішню будову, порядок управління юридичною особою, а також характеризують взаємозв'язки між її структурними елементами; 3) правові ознаки, які характеризують утворення як суб'єкт права, визначають правила взаємодії юридичної особи з іншими суб'єктами [37, с. 6].

Таким чином, оскільки товариства з обмеженою або додатковою відповідальністю можуть діяти у сфері господарювання виключно у статусі юридичної особи, їм властиві усі ознаки останньої.

Представники цивілістичної науки визначають ознаки юридичної особи по різному. Одна група цивілістів виділяє п'ять ознак, які притаманні юридичній особі: організаційну єдність, наявність відокремленого майна, участь у цивільному обороті від власного імені, здатність нести самостійну майнову відповідальність, здатність бути позивачем та відповідачем в суді [55, с. 109-111].

Ю.О. Заїка вказує на чотири ознаки, які характерні для юридичної особи: організаційна єдність (організаційна ознака), майнова відокремленість (економічна ознака), можливість виступати в цивільному обігу від власного імені (матеріально-правова ознака), здатність бути позивачем та відповідачем в суді, господарському чи третейському суді (процесуально-правова ознака) [21, с. 40].

Колектив авторів підручника «Цивільне право України», на підставі систематичного тлумачення норм ЦК України виділяє наступні чотири кваліфікуючі ознаки, які притаманні юридичній особі: 1) організаційна єдність; 2) майнова відокремленість; 3) самостійна майнова відповідальність; 4) участь в цивільному обороті від свого імені [55, с. 114-116].

Відповідно до ч. 1 ст. 81 ЦК України юридична особа може бути створена шляхом об'єднання осіб та (або) майна [3]. Таким чином, основне значення для юридичних осіб мають так звані «об'єднання осіб» та «об'єднання капіталів», їхнє взаємовідношення та взаємозалежність.

Для вітчизняної господарсько-правової доктрини поділ господарських товариств на об'єднання осіб та об'єднання капіталів є традиційним. А. Зеліско вважає, що кваліфікаційним критерієм поділу товариств слід визнати наявність чи відсутність додаткової відповідальності учасників за зобов'язаннями товариства понад розмір їхніх вкладів (або в межах несплаченої частини вкладів), а також рівень свободи відчуження корпоративних прав [22, с. 16].

До другої групи ознак господарського товариства відносять ознаки, що характеризують його як підприємницьке товариство. Основними ознаками цієї групи є об'єднання осіб (учасників) та майна, участь осіб у товаристві, мета діяльності товариства – одержання прибутку. До ознак цієї групи також слід віднести розподіл прибутку, одержаного товариством, між його учасниками.

Третю групу ознак становлять ознаки, які є специфічними для господарського товариства і дозволяють відрізнити його від інших підприємницьких товариств. До ознак даної групи відносять складне корпоративне управління, наявність статутного (складеного) капіталу, а також дольовий характер капіталу господарського товариства [37, с. 6-7].

Господарські товариства є найбільш популярною формою організації підприємницької діяльності як за кордоном, так і в Україні [27, с. 24]. За змістом ст. 84 ЦК України товариства з обмеженою або додатковою відповідальністю належать до підприємницьких товариств [3].

Підприємницька діяльність є одним із видів господарської діяльності, оскільки відповідно до ч. 2 ст. 3 Господарського кодексу України (далі – ГК України), господарська діяльність, що здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів та з метою одержання прибутку, є підприємництвом, а суб'єкти підприємництва – підприємцями [2].

До ознак господарської діяльності у доктрині господарського права відносять наступні: її здійснюють спеціальні суб'єкти; змістом господарської діяльності є виробництво та реалізація продукції, виконання робіт, надання

послуг, але не для власних потреб виробника, а для задоволення потреб інших осіб – споживачів; результати господарської діяльності мають вартісний характер і цінову визначеність, тобто функціонують як товар; в результаті господарської діяльності поєднуються приватні інтереси виробника та публічні інтереси [43, с. 6].

Легальне визначення господарського товариства з обмеженою відповідальністю та товариства з додатковою відповідальністю містяться у ч.ч. 3, 4 ст. 80 ГК України [2].

У Законі України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» самих визначень цих товариств (норм-дефініцій) немає. На це звертає увагу у своєму дослідженні Н.А. Горбова і зазначає, що логіка законодавця з приводу цього виявляється в тому, що не є практичним надання у визначенні зазначених понять перелічення всіх характерних ознак, оскільки всі ці ознаки вказуються у тексті закону та виражаються у особливостях регулювання. Це певною мірою суперечить усталеним традиціям законодавчої техніки. Визначення понять у законодавчих актах необхідне для використання у правовому полі України, зокрема в цілях формування єдиного підходу та розуміння категорій законодавства, єдиної судової практики, що не може містити різне трактування одних і тих самих термінів [19, с. 49].

Представники доктрини господарського права до ознак товариства з обмеженою відповідальністю відносять наступні:

- 1) відсутність законодавчих вимог щодо розміру та порядку формування майна; 2) відповідальність товариства за власними зобов'язаннями всім своїм майном; 3) відсутність в учасників товариства субсидіарної майнової відповідальності за боргами товариства, якщо вони повністю сплатили свої частки; 4) визначення обсягу корпоративних прав учасників в залежності від розміру частки в уставному фонді товариства [37, с. 8-9];

- товариство з обмеженою відповідальністю як підприємницьке товариство: 1) здійснює свою діяльність виключно з метою отримання прибутку та подальшого його розподілу між учасниками; 2) є чітко визначеною законодавством організаційно-правовою формою юридичної особи; 3) може мати комерційне (фірмове) найменування; 4) наявність статутного капіталу, розділеного на частки визначених розмірів; 5) наділяється загальною правоздатністю; 6) як правило, у разі ліквідації майно, яке залишилося після задоволення вимог кредиторів, передається його учасникам, якщо інше не встановлено установчими документами юридичної особи або законом [29, с. 27];

- 1) діє на підставі статуту; 2) вартість вкладу кожного учасника товариства має бути не менше номінальної вартості його частки; 3) наявність органів товариства, за допомогою яких здійснюється управління справами товариства; 4) учасник товариства, може вийти з товариства як у будь-який час без згоди інших учасників, так і за згодою інших учасників за умов, передбачених законом; 5) обмеження виплати дивідендів; 6) обмеження щодо обов'язкової персональної участі усіма учасниками товариства; 7) учасник товариства має переважне право на придбання частки (частини частки) іншого учасника товариства, що продається третій особі; 8) можливість відступлення учасником своєї частки (її частини) іншому учаснику (учасникам) за згодою решти учасників чи третім особам (якщо інше не передбачено установчими документами товариства) [34, с. 190].

Стосовно товариства з додатковою відповідальністю, дослідники зазначають, що ця організаційно-правова форма діяльності товариства повністю схожа на товариство з обмеженою відповідальністю за винятком того, що в разі недостатності у товариства власного майна для розрахування за своїми зобов'язаннями учасники цього товариства несуть додаткову обмежену майнову солідарну відповідальність у визначеному установчими документами однаково кратному розмірі до вкладу кожного з учасників [37, с. 9]. Підтверджує тезу про схожість правового статусу товариства з

додатковою відповідальністю та товариства з обмеженою відповідальністю частина 3 ст. 56 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» [5].

Виходячи із кваліфікаційного критерію поділу товариств на об'єднання осіб та об'єднання капіталів, який полягає у визнанні наявності чи відсутності додаткової відповідальності учасників за зобов'язаннями товариства понад розмір їхніх вкладів (або в межах несплаченої частини вкладів), а також рівня свободи відчуження корпоративних прав [22, с. 16], товариства з обмеженою відповідальністю слід віднести до товариств капіталів, а товариства з додатковою відповідальністю – до товариства осіб.

Згідно із ч. 2 ст. 81 ЦК України юридичні особи, залежно від порядку їх створення, поділяються на юридичних осіб приватного права та юридичних осіб публічного права [3]. Юридичні особи публічного права створюються незалежно від волі приватних осіб, як правило, для здійснення спеціальних функцій, не обумовлених їх участю у цивільному обороті (наприклад, міністерства, установи соціальної сфери, заклади освіти та інші). Юридичні особи приватного права створюються за ініціативою приватних осіб на договірних засадах саме з метою участі у цивільно-правових відносинах.

Виходячи із аналізу змісту ст. 81 ЦК України, товариства з обмеженою або додатковою відповідальністю слід вважати юридичними особами приватного права. Проте, науковці вказують на недосконалість правової регламентації поділу юридичних осіб на суб'єктів приватного права і суб'єктів публічного права [34, с. 188-189].

Відповідно до частин 3, 4, 5 ст. 63 ГК України залежно від способу утворення (заснування) та формування статутного капіталу в Україні діють підприємства – унітарні та корпоративні [2].

Традиційно господарські товариства прийнято вважати організаціями корпоративного типу, що створюються і діють у складі декількох осіб та мають відокремлене майно, поділене на частки відповідно до кількості засновників (учасників). Якщо критерієм класифікації є фактично кількість

засновників – товариство з обмеженою відповідальністю з одним учасником можна вважати унітарним підприємством. Але системний аналіз положень ст. ст. 63, 111, 113 ГК України свідчить про інше: закон відніс їх до корпоративних підприємств [54, с. 197].

Вищенаведене дозволяє прийти до наступних висновків.

Правовий статус товариства з обмеженою або додатковою відповідальністю визначається ЦК і ГК України та Законом України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», а також підзаконними нормативно-правовими актами, прийнятими на основі вищевказаних законів.

Ці товариства є юридичними особами приватного права та підприємницькими (господарськими) товариствами. Товариства з обмеженою відповідальністю належать до товариств капіталів, а товариства з додатковою відповідальністю – до товариства осіб. Традиційно господарські товариства прийнято вважати організаціями корпоративного типу.

Законодавче визначення товариства з обмеженою відповідальністю та товариства з додатковою відповідальністю містить стаття 80 ГК України, проте норми, які б містили дефініції зазначених товариств відсутні у Законі України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю».

Товариствам з обмеженою та додатковою відповідальністю властиві ознаки, які: 1) характеризують їх як юридичних осіб; 2) характеризують їх як суб'єктів господарювання; 3) вказують на особливості їх створення та діяльності порівняно з іншими видами господарських товариств.

З метою забезпечення єдиного підходу до розуміння правових категорій «товариство з обмеженою відповідальністю» та «товариство з додатковою відповідальністю» вважаємо необхідним доповнити Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» відповідними нормами-дефініціями.

1.2. Порядок створення та припинення діяльності товариства з обмеженою відповідальністю та товариства з додатковою відповідальністю

Доцільним буде розпочати із аналізу цивільно-правового регулювання створення юридичних осіб.

Загальні правила створення юридичних осіб, в т.ч. товариств, встановлені ЦК України (ст.ст. 87-90) [3].

В той же час ГК України регулює окремі аспекти, пов'язані із створенням господарських товариств (ст.ст. 56-58¹, 79, 82, 83) [2]. Стосовно товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю, ГК України встановлює наступні правила:

- порядок створення та порядок діяльності окремих видів господарських товариств регулюються законом. Таким законом є Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»;

- установчим документом товариства з обмеженою відповідальністю і товариства з додатковою відповідальністю є статут;

- господарське товариство набуває статусу юридичної особи з дня його державної реєстрації.

Детально порядок створення товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю регулюють нормативні приписи глави II Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» [5].

Відповідно до ч. 1 ст. 10 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» створення товариства відбувається за рішенням його засновників [5].

Варто зауважити, що, українське законодавство не дає визначення поняття «засновник», проте ЦК України встановлює особливі характеристики суб'єкта цивільних правовідносин, спрямовані на створення юридичної особи.

Важливо відмітити, що ст. 42 Конституції України гарантує особі право займатися підприємницькою діяльністю [1]. Це право можна реалізувати, зокрема, заснувавши юридичну особу.

Фізична особа з моменту набуття повної цивільної дієздатності може бути засновником юридичної особи. Проте, засновником юридичної особи можна стати і за наявності неповної цивільної дієздатності (ст. 32 ЦК України).

Засновниками юридичної особи можуть бути громадяни України, іноземні громадяни, особи без громадянства, оскільки згідно ч. 1 ст. 129 ГК України іноземці та особи без громадянства при здійсненні господарської діяльності в Україні користуються такими самими правами і мають такі самі обов'язки, як і громадяни України, якщо інше не передбачено ГК України, іншими законами [2].

Стосовно інших суб'єктів цивільних правовідносин – держави, територіальних громад, Автономної Республіки Крим, юридичних осіб – за змістом ст.ст. 167-169 ЦК України [3] вони також можуть бути засновниками юридичної особи.

Відповідно до ч. 2 ст. 10 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» якщо товариство створюється кількома особами, такі особи у разі необхідності визначення взаємовідносин між ними щодо створення товариства можуть укласти договір про створення товариства (в інших джерелах - засновницький договір) в письмовій формі [5].

Вимоги до змісту договору про створення товариства, засновницького договору передбачені законодавством (ч. 2 ст. 88 ЦК України [3], ч. 3 ст. 57 ГК України) [2], (ч. 2 ст. 10 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю») [5].

Законодавче визначення поняття «засновницький договір» відсутнє, існують лише доктринальні визначення цього поняття. Зокрема, Сазонов В. пропонує наступне визначення засновницького договору господарського

товариства: це договір (домовленість) між засновниками (учасниками), наділеними корпоративною правосуб'єктністю, в якому визначається зобов'язання засновників створити товариство, порядок їхньої спільної діяльності щодо його створення, умови передання товариству майна учасників та інші умови відповідно до організаційно-правової форми створюваного господарського товариства [45, с. 64].

Як зазначалося вище, установчим документом товариства з обмеженою відповідальністю і товариства з додатковою відповідальністю є статут, вимоги до змісту якого встановлені законодавством (ч. 1 ст. 88 ЦК України [3], ч. 4 ст. 57 ГК України, ч. 2 ст. 82 ГК України, ч. 4 ст. 82 ГК України [2], ч. 5 ст. 11 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» [5]).

Наприклад, Статут Товариства з обмеженою відповідальністю «Оператор газотранспортної системи України» (затверджений рішенням єдиного учасника Акціонерного товариства «Магістральні газопроводи України» № 01/2020 від 1 січня 2020 року) складається з таких розділів: 1. Загальні положення; 2. Юридичний статус Товариства; 3. Мета та предмет діяльності Товариства; 4. Майно та відповідальність Товариства. Значні правочини; 5. Статутний капітал Товариства; 6. Частки учасників. Порядок вступу до Товариства та виходу з нього; 7. Учасники Товариства; 8. Порядок розподілу прибутків та покриття збитків. Дивіденди; 9. Органи Товариства та посадові особи Товариства; 10. Загальні збори Товариства; 11. Генеральний директор; 12. Облік і звітність; 13. Перевірка, контроль та аудит Товариства; 14. Трудовий колектив; 15. Порядок припинення Товариства; 16. Внесення змін до статуту Товариства [14].

Законодавством передбачена можливість діяльності товариств з обмеженою відповідальністю і з додатковою відповідальністю на основі модельного статуту - ч. 1 ст. 87 ЦК України [3]; ч. 10 ст. 82 ГК України [2]; ч.ч. 8-11 ст. 11 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю») [5].

Модельний статут товариства з обмеженою відповідальністю, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 27 березня 2019 р. № 367 і складається з таких розділів: загальні положення; статутний капітал та вклади учасників Товариства; порядок вступу до Товариства та виходу з нього; дивіденди; органи управління Товариством, їх компетенція, порядок прийняття ними рішень; значні правочини та правочини, щодо вчинення яких є заінтересованість; прикінцеві положення [10].

Разом з цим, модельний статут не обов'язковий для всіх, поки засновники не вирішать діяти на його підставі. Тоді він одразу стає квазі індивідуальним, а насправді обов'язковим для цієї особи тому, що вона або її засновники погодилися діяти на підставі такого статуту [51, с. 115].

Виникнення правоздатності та дієздатності товариства з обмеженою відповідальністю і товариства з додатковою відповідальністю неможливі без їх державної реєстрації відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» [6]. На виконання вищезазначеного Закону наказом Міністерства юстиції України № 359/5 від 9 лютого 2016 р. затверджено Порядок державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи [11].

Легальна діяльність господарського товариства закінчується в результаті його припинення, яке відбувається відповідно до встановленої законодавством процедури. Згідно ч. 1 ст. 104 ЦК України юридична особа в результаті реорганізації припиняється, а формами реорганізації є злиття, приєднання, поділ, перетворення [3]. Це стосується і товариства з обмеженою відповідальністю та товариства з додатковою відповідальністю, оскільки вони мають статус юридичної особи.

У разі реорганізації юридичних осіб майно, права та обов'язки переходять до правонаступників. Під правонаступництвом при реорганізації господарських товариств слід розуміти перехід майна, прав і обов'язків від право попередника до правонаступника [59, с. 45].

В. Кулаков звертає увагу на те, що не слід змішувати категорії «реструктуризація» та «реорганізація» юридичної особи. Перше поняття є ширшим за друге, оскільки реорганізація підприємства – один з етапів його реструктуризації [30, с. 7].

Відповідно до ст. 106 ЦК України злиття, приєднання, поділ та перетворення юридичної особи здійснюються за рішенням його учасників або органу юридичної особи, уповноваженого на це установчими документами, а у випадках, передбачених законом, – за рішенням суду або відповідних органів державної влади. Саме рішення про реорганізацію господарського товариства може бути обумовлене як суто економічними причинами (необхідність розширення або скорочення виробництва, оптимізація оподаткування тощо), так і пов'язаним з вимогами нормативно-правових актів [41, с. 207].

Порядок припинення юридичної особи шляхом злиття, приєднання, поділу та перетворення регулює ст. 107 ЦК України [3], а також ст.ст. 48-55 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» [5].

Не припиняється господарське товариство шляхом виділу – створення одного або більше товариств із переданням йому (їм) згідно з розподільним балансом частини майна, прав та обов'язків товариства, з якого здійснюється виділ (ст. 47 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю») [5].

Врегульована законодавством процедура, яка має наслідком припинення товариства з обмеженою або додатковою відповідальністю називається ліквідацією.

Відповідно до ст. 110 ЦК України юридична особа ліквідується:

- 1) за рішенням її учасників або органу юридичної особи, уповноваженого на це установчими документами, в тому числі у зв'язку із закінченням строку, на який було створено юридичну особу, досягненням

мети, для якої її створено, а також в інших випадках, передбачених установчими документами;

2) за рішенням суду про ліквідацію юридичної особи через допущені при її створенні порушення, які не можна усунути, за позовом учасника юридичної особи або відповідного органу державної влади;

3) за рішенням суду про ліквідацію юридичної особи в інших випадках, встановлених законом, – за позовом відповідного органу державної влади [3].

Тобто ліквідація може бути як добровільною, за рішенням учасників або органу управління юридичної особи, так і примусовою за рішенням суду. На відміну від реорганізації, ліквідація господарських товариств – це припинення їх діяльності без переходу прав і обов'язків у порядку правонаступництва.

Порядок припинення товариства з обмеженою відповідальністю та товариства з додатковою відповідальністю зазначається у статуті.

Наприклад, у Статуті Товариства з обмеженою відповідальністю «Оператор газотранспортної системи України» припиненню діяльності товариства присвячений розділ 15 [14].

На підставі вищевикладеного приходимо до наступних висновків.

Для того, що почати господарську діяльність, товариство з обмеженою та додатковою відповідальністю повинно бути створене у порядку, встановленому законодавством.

Загальні правила створення юридичних осіб встановлює ЦК України. Окремі аспекти, пов'язані із створенням господарських товариств, врегульовує ГК України, а детально порядок створення товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю регулюють нормативні приписи Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю».

Якщо товариство створюється кількома особами, такі особи у разі необхідності визначення взаємовідносин між ними щодо створення

товариства можуть укласти договір про створення товариства, який у ЦК України та ГК України визначається як засновницький договір.

Під поняттям «засновник господарського товариства» слід розуміти фізичну особу (громадянина України, іноземного громадянина, особу без громадянства), юридичну особу, державу, територіальну громаду, Автономну Республіку Крим, які в порядку, встановленому законодавством вчиняють дії, спрямовані на створення господарського товариства.

Для створення товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю обов'язково потрібно затвердити статут – установчий документ товариства. Вимоги до змісту статуту встановлені законодавством, проте товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю можуть діяти на основі модельного статуту, затвердженого Кабінетом Міністрів України.

Факт створення товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю засвідчує державна реєстрація, яка є обов'язковою для набуття ними правосуб'єктності.

Припинення діяльності товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю можливе шляхом реорганізації (злиття, приєднання, поділ, перетворення) та ліквідації. Факт припинення діяльності товариства обов'язково підлягає державній реєстрації.

1.3. Органи управління товариства з обмеженою відповідальністю та товариства з додатковою відповідальністю

Ефективна господарська діяльність товариства у значній мірі залежить від роботи органів його управління.

У правовій доктрині управління товариством з обмеженою відповідальністю (а також з додатковою відповідальністю) розглядається як корпоративний вид діяльності, що здійснюється вищим та виконавчим органом товариства, спрямований на організацію та координацію діяльності

членів трудового колективу в процесі виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг для отримання прибутку [16, с. 101].

Органами управління товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю є загальні збори учасників, наглядова рада (у разі утворення) та виконавчий орган, про що вказується в статуті товариства.

Так, у розділі 9 Статуту Товариства з обмеженою відповідальністю «Оператор газотранспортної системи України» зазначено, що органами Товариства є загальні збори учасників (вищий орган) та Генеральний директор (одноосібний виконавчий орган, який здійснює управління поточною діяльністю Товариства) [14].

Правовий статус загальних зборів товариства визначений у ст.ст. 29-37 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» [5].

Вищим органом товариства є загальні збори учасників, кожен з яких має право бути присутнім цих зборах, брати участь в обговоренні питань порядку денного і голосувати з питань порядку денного загальних зборів учасників.

Загальні збори учасників можуть вирішувати будь-які питання діяльності товариства, проте Законом України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» та статутом відповідного товариства встановлюється перелік питань, які належать до виключної компетенції загальних зборів.

Наприклад, у розділі 10 Статуту Товариства з обмеженою відповідальністю «Оператор газотранспортної системи України» закріплено перелік з тридцяти шести питань, які належать до виключної компетенції загальних зборів, а у пп. 10.2.37 зазначено, що до виключної компетенції загальних зборів належать також інші питання, передбачені цим Статутом та законодавством [14]. Розділом 10 Статуту Товариства з обмеженою відповідальністю «Енерга Чернігів» до виключної компетенції загальних зборів цього товариства віднесено двадцять два питання [13].

Загальні збори учасників скликаються у випадках, передбачених Законом України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» або статутом товариства, а також: 1) з ініціативи виконавчого органу товариства; 2) на вимогу наглядової ради товариства; 3) на вимогу учасника або учасників товариства, які на день подання вимоги в сукупності володіють 10 або більше відсотками статутного капіталу товариства.

Річні загальні збори учасників скликаються протягом шести місяців наступного за звітним року, якщо інше не встановлено законом. До порядку денного річних загальних зборів учасників обов'язково вносяться питання про розподіл чистого прибутку товариства, про виплату дивідендів та їх розмір. Варто зауважити, що урегулювання порядку виплати дивідендів учасникам товариства майже повністю делеговане законодавцем на розсуд товариства [25, с. 68].

До порядку денного загальних зборів можуть бути внесені будь-які зміни за згодою всіх учасників товариства.

Загальні збори передбачають спільну присутність учасників товариства (або їх представників) в одному місці для обговорення питань порядку денного або можуть проводитися у режимі відеоконференції. Слід зазначити, що проведення загальних зборів у режимі відеоконференції є актуальним у період пандемії COVID-19.

Загальні збори учасників проводяться за місцезнаходженням товариства, якщо інше не встановлено статутом, а рішення зазвичай приймаються відкритим голосуванням.

Учасник товариства може взяти участь у загальних зборах шляхом заочного голосування у письмовій формі з нотаріальним засвідченням підпису цього учасника.

Крім голосування, рішення загальних зборів учасників може бути прийнято шляхом опитування, за винятком окремих питань.

Певні особливості проведення загальних зборів існують у товариствах з одним учасником.

У товаристві, що має одного учасника, рішення з питань, що належать до компетенції загальних зборів учасників, приймаються таким учасником товариства одноособово та оформлюються письмовим рішенням такого учасника. До такого товариства не застосовуються положення ст.ст. 32-36 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю».

Досліджуючи питання про товариство з одним учасником Д.А. Цветков звертає увагу на те, що товариства з одним учасником повинні мати ще більш суттєві особливості управління, яких наразі не передбачає чинне законодавство. На практиці цю прогалину намагаються заповнити положеннями, передбаченими у статуті. Але у законодавстві повинні бути встановлено певні межі того, що може регулюватися засновницькими документами [54, с. 199].

Загалом стосовно порядку проведення загальних зборів науковці зазначають, що законодавчі новели з даного питання хоча й передбачають можливість застосування ефективних механізмів, але потребують більш детального аналізу та доопрацювання у процесі виникнення практичних потреб в їх удосконаленні та визначенні відповідних напрацювань у Законі «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» та статуті товариства [46, с. 82].

Правовий статус виконавчого органу товариства з обмеженою відповідальністю та товариства з додатковою відповідальністю визначений у ст. 39 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» [5]. Повноваження виконавчого органу товариства обов'язково зазначаються в його статуті.

До компетенції виконавчого органу товариства належить вирішення всіх питань, пов'язаних з управлінням поточною діяльністю товариства, крім питань, що належать до виключної компетенції загальних зборів учасників та

наглядової ради товариства (у разі утворення). Він підзвітний загальним зборам учасників і наглядовій раді товариства (у разі утворення) та організовує виконання їхніх рішень.

Виконавчий орган товариства є одноосібним. Назвою одноосібного виконавчого органу є «директор», якщо статутом не передбачена інша назва. Наприклад, відповідно до п. 10.11 Статуту Товариства з обмеженою відповідальністю «Енера Чернігів» виконавчим органом Товариства є Директор, який здійснює управління його поточною діяльністю [13], а згідно п. 11.1 Статуту Товариства з обмеженою відповідальністю «Оператор газотранспортної системи України» управління поточною діяльністю цього Товариства здійснює Генеральний директор [14].

Статутом може бути встановлено, що виконавчий орган товариства є колегіальним, та визначено його кількісний склад. Назвою колегіального виконавчого органу є «дирекція», а його голови – «генеральний директор», якщо статутом не передбачені інші назви.

Обрання членів колегіального виконавчого органу та його голови здійснюється голосуванням щодо кожного кандидата окремо, якщо статутом не передбачено обрання членів виконавчого органу та його голови списком, кумулятивним голосуванням чи в іншому порядку.

Для прийняття рішень з питань, які віднесені до компетенції виконавчого органу, але виходять за межі звичайної щоденної діяльності товариства, голова колегіального виконавчого органу зобов'язаний скликати засідання виконавчого органу.

Рішення колегіального виконавчого органу приймаються більшістю голосів усіх його членів. Статут товариства може містити перелік питань, прийняття рішення щодо яких вимагатиме більшої кількості голосів.

Фізична особа, яка є членом колегіального виконавчого органу товариства або діє як одноосібний виконавчий орган, не може бути членом наглядової ради цього товариства.

Одноосібний виконавчий орган товариства або голова колегіального виконавчого органу товариства може діяти від імені товариства без довіреності.

Член колегіального виконавчого органу товариства не може передати свій голос іншим членам цього виконавчого органу товариства.

Договір, що укладається з членом виконавчого органу товариства, від імені товариства підписує особа, уповноважена на таке підписання загальними зборами учасників.

Повноваження одноосібного виконавчого органу чи голови колегіального виконавчого органу можуть бути припинені або він може бути тимчасово відсторонений від виконання своїх повноважень лише шляхом обрання нового одноосібного виконавчого органу чи голови колегіального виконавчого органу або тимчасових виконувачів їхніх обов'язків.

Наглядова рада товариства з обмеженою відповідальністю та товариства з додатковою відповідальністю не є обов'язковим органом управління, проте може бути створена відповідно до ст. 38 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» [5]. Слід зазначити, що у багатьох іноземних державах наглядова рада є невід'ємним елементом корпоративного управління [24, с. 35].

Важливість існування серед органів управління товариством наглядової ради обґрунтовувалося у пояснювальній записці до проекту Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»: неможливість створення наглядової ради суттєво знижує привабливість цієї організаційної форми для іноземних інвесторів, які змушені або нести значні витрати на участь своїх представників у частих загальних зборах, або ризикують втратити контроль над діяльністю товариства, схожі проблеми є характерними і для великих груп компаній, менеджмент яких об'єктивно не в змозі постійно приділяти достатню увагу контролю за діяльністю менеджерів залежного товариства [12].

Наглядова рада в межах компетенції, визначеної статутом товариства, контролює та регулює діяльність виконавчого органу товариства.

Порядок діяльності наглядової ради, її компетенція, кількість членів і порядок їх обрання, у тому числі незалежних членів наглядової ради, розмір винагороди членів наглядової ради, а також порядок обрання та припинення їхніх повноважень визначаються статутом товариства.

Підводячи підсумок проведеного в даному підрозділі дослідження, слід зазначити наступне.

Діяльність органів управління товариством забезпечує формування політики товариства щодо розмежування повноважень, розкриття інформації і забезпечення прозорості, вирішення конфліктів, корпоративного управління та безпеки тощо.

Система органів управління товариством з обмеженою відповідальністю та товариством з додатковою відповідальністю складається з вищого органу (колегіального) – загальних зборів, виконавчого органу (одноособового або колегіального) – дирекції, директора (генерального директора тощо), контролюючого органу (колегіального) – наглядової ради (якщо вона створена).

Правовий статус органів управління товариством визначений Законом України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» та повинен бути відображений у статуті товариства. Диспозитивні норми вищевказаного закону дають можливість товариству у своєму статуті доповнювати правовий статус органів управління.

РОЗДІЛ 2

ГОСПОДАРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ТОВАРИСТВА З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ ТА ТОВАРИСТВА З ДОДАТКОВОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ

2.1. Правосуб'єктність товариства з обмеженою відповідальністю та товариства з додатковою відповідальністю

Обсяг правосуб'єктності (прав та обов'язків) і суб'єктів господарювання залежить від низки чинників, у т.ч. від правового титулу майна (право власності, право господарського відання, право оперативного управління, сервітут), від основного виду діяльності та відповідно – можливості чи неможливості здійснювати інші види господарської діяльності.

Н.Ф. Ментух дає визначення господарської правосуб'єктності як правову властивість господарської організації, що виражається в суб'єктивних правах і юридичних обов'язках, які надані законом та/або безпосередньо законом не встановлені, але необхідні для виконання господарською організацією покладених на неї функцій і завдань, спрямована на збалансування приватних і публічних інтересів [36, с. 41].

Аналіз законодавства свідчить, що права та обов'язки суб'єктів господарювання можна поділити на дві категорії – загальні права та обов'язки, які притаманні всім суб'єктам господарювання, і спеціальні, які характерні лише для певних видів суб'єктів господарювання, господарська діяльність яких підлягає ліцензуванню.

Обсяг загальних прав та обов'язків залежить від правового титулу майна суб'єкта господарювання.

Наприклад, загальні права та обов'язки суб'єкта господарських правовідносин, як власника майна, впливають із ознак права власності:

- 1) право власності є речовим правом, яке поєднує правомочності суб'єкта

володіти, користуватися та розпоряджатися належним йому майном;

2) реалізація права власності ґрунтується на принципі «дозволено все, що не заборонено законом», тобто його суб'єкт може вчиняти щодо свого майна будь-які дії, що не суперечать закону та моральним засадам суспільства;

3) закон зобов'язує суб'єкта господарювання не використовувати власність на шкоду людині і суспільству та покладає на нього інші обов'язки, пов'язані з реалізацією правомочностей власника;

4) всі господарюючі суб'єкти права власності є рівними перед законом щодо набуття, реалізації, припинення та захисту права власності.

Відповідно до ч. 1 ст. 134 ГК України суб'єкт господарювання, який здійснює господарську діяльність на основі права власності, на свій розсуд, одноосібно або спільно з іншими суб'єктами володіє, користується і розпоряджається належним йому (їм) майном, у тому числі має право надати майно іншим суб'єктам для використання його на праві власності, праві господарського відання чи праві оперативного управління, або на основі інших форм правового режиму майна, передбачених ГК України [2].

Спеціальні права необхідні суб'єктам господарювання з певними видами діяльності. В Україні окремі види господарської діяльності потребують ліцензування – засобу державного регулювання, спрямованого на забезпечення реалізації єдиної державної політики у сфері ліцензування, захист економічних і соціальних інтересів держави, суспільства та окремих споживачів. Суспільні відносини у сфері ліцензування видів господарської діяльності регулює Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності» від 2 березня 2015 року [7].

Наприклад, відповідно до Закону України «Про страхування» страховики (юридичні особи, які мають ліцензію на здійснення страхової діяльності) мають право здійснювати страхування, перестрахування, співстрахування [8]. У зв'язку з цим, страховик є стороною договору, відповідно до якого набуває конкретних прав та обов'язків. Таким чином, страховику, як суб'єкту господарювання належать як загальні права (про які

йшла мова вище), так і спеціальні – пов’язані виключно із страховою діяльністю.

Правоздатність та дієздатність товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю дає їм можливість мати права та обов’язки, а також своїми діями набувати прав та використовувати їх, набувати обов’язків та виконувати їх, нести відповідальність за невиконання зобов’язань.

Права товариства полягають у можливості вчинення тих чи інших правомірних дій, а обов’язки – у необхідності вчинення дій, що мають юридичні наслідки.

Цивільне та господарське законодавство закріплює загальні права та обов’язки товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю як юридичних осіб та суб’єктів господарювання.

Наприклад, до прав господарських товариств можна віднести наступні: відкривати свої філії, представництва, інші відокремлені підрозділи без створення юридичної особи (ч. 6 ст. 55 ГК України) [2]; володіти, користуватися та розпоряджатися належним їм на праві власності майном (ст. 85 ГК України) [2]; укладати з громадянами договори щодо використання їх праці (ст. 46 ГК України) [2]; використовувати у своїй діяльності печатки (ч. 1 ст. 58¹ ГК України) [2]; право на недоторканність ділової репутації, на таємницю кореспонденції, на інформацію та інші особисті немайнові права, які можуть їм належати (ст. 94 ЦК України) [3]; бути позивачем та відповідачем у суді (ст. 80 ЦК України) [3].

Важливим правом господарського товариства є право на захист його порушених, невизнаних чи оспорюваних прав та законних інтересів.

За змістом ст. 20 ГК України до способів захисту майнових та немайнових прав товариств належать: визнання наявності або відсутності прав; визнання повністю або частково недійсними актів органів державної влади та органів місцевого самоврядування, актів інших суб’єктів, що суперечать законодавству, ущемляють права та законні інтереси суб’єкта господарювання; визнання недійсними господарських угод з підстав,

передбачених законом; відновлення становища, яке існувало до порушення прав та законних інтересів суб'єктів господарювання; припинення дій, що порушують право або створюють загрозу його порушення; присудження до виконання обов'язку в натурі; відшкодування збитків; застосування штрафних санкцій; застосування оперативно-господарських санкцій; застосування адміністративно-господарських санкцій; установлення, зміну і припинення господарських правовідносин; інші способи, передбачені законом [2].

Оскільки суб'єкти господарювання є платниками податків та суб'єктами податкових правовідносин, на них за наявності об'єкта оподаткування покладається певний комплекс податкових обов'язків і прав, встановлених податковим законодавством. Сукупність податкових прав та обов'язків, що їх суб'єкти можуть мати відповідно до чинного законодавства, можна визначити як податкову правоздатність, а здатність своїми діями створювати і реалізовувати права та обов'язки – податкову дієздатність.

Обов'язки суб'єктів господарювання як платників податків передбачені статтею 16, а права – статтею 17 Податкового кодексу України [4].

З огляду на досліджувану проблематику, варто зауважити, що належна реалізація прав та обов'язків (виконання, використання, дотримання, застосування) господарського товариства спрямована на забезпечення господарського правового порядку.

Ч. 3 ст. 7 ГК України зобов'язує суб'єктів господарювання та інших учасники відносин у сфері господарювання здійснювати свою діяльність у межах встановленого правового господарського порядку, додержуючись вимог законодавства [2]. Вимога додержуватися вимог законодавства суб'єктами господарювання та іншими учасниками відносин у цій сфері означає, що вони повинні виконувати покладені на них юридичні обов'язки, добросовісно використовувати суб'єктивні права, не вчиняти заборонених законодавством діянь (не вчиняти правопорушень). У випадку вчинення господарського правопорушення до господарського товариства можуть бути

застосовані такі види господарських санкцій, як відшкодування збитків; штрафні санкції; оперативно-господарські санкції.

Важливим аспектом дотримання господарського правопорядку суб'єктом господарювання є те, що права та обов'язки, а також відповідальність товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю відображені у статуті конкретного товариства, виходячи з предмету та мети його діяльності.

Наприклад, Статутом Товариства з обмеженою відповідальністю «Оператор газотранспортної системи України» [14] визначені наступні його права:

- право інтелектуальної власності на торговельну марку (знак для товарів та послуг);
- від свого імені набувати майнових та немайнових прав, бути позивачем або відповідачем в суді, в т.ч. у третейському суді, укладати мирові угоди;
- вчиняти будь-які правочини, не заборонені законодавством;
- засновувати дочірні підприємства, філії та представництва, як в Україні, так і за кордоном, а також бути учасником об'єднань підприємств, професійних асоціацій, спілок, інших організацій та об'єднань;
- розміщувати облігації, випускати (видавати) векселі та здійснювати інші операції з цінними паперами у порядку, встановленому законодавством;
- здійснювати зовнішньоекономічну діяльність;
- збільшувати або зменшувати статутний капітал;
- інші права, відповідно до мети та у межах предмета діяльності.

До обов'язків Товариства з обмеженою відповідальністю «Оператор газотранспортної системи України», відповідно до його Статуту, належать:

- здійснювати необхідні заходи щодо збереження державної та комерційної таємниці;

- нести відповідальність за своїми зобов'язаннями згідно з законами України всім належним йому майном, на яке в установленому порядку може бути звернене стягнення;
- протягом одного року з дня, коли воно дізналося чи мало дізнатися про вихід учасника, виплатити такому колишньому учаснику вартість його частки;
- надавати учаснику, який вийшов з товариства, доступ до документів фінансової звітності, інших документів, необхідних для визначення його частки;
- інші обов'язки, відповідно до мети та предмета діяльності.

Наприкінці слід зазначити, що останніми роками в Україні на науковому та законодавчому рівнях простежується інтерес та ведеться робота щодо теоретичного обґрунтування та легального оформлення саморегульованої діяльності у сфері господарювання, в т.ч. товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю.

На доктринальному рівні саморегулювання у господарській діяльності визначається як добровільне здійснення заходів суб'єктами з метою організації та впорядкування суспільних відносин у певній сфері, визначення правил, стандартів та принципів для забезпечення інтересів суспільства та відповідної спільноти [18, с. 29]. З цією метою господарські товариства можуть застосовувати такі засоби, як господарські договори, звичаї ділового обороту (торгівлі), етичні кодекси здійснення певних видів економічної діяльності, кодекси корпоративної етики тощо.

На підставі вищезазначеного можливо зробити наступні висновки.

Ефективність господарської діяльності товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю залежить від наявності у нього відповідних прав та обов'язків, а також від належної їх реалізації.

Товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю володіють як правами та обов'язками, які належать господарським товариствам, як

суб'єктам господарювання, так і правами та обов'язками, які належать тільки даним видам господарських товариств.

Права та обов'язки товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю визначені законодавством, а також зазначаються в статуті конкретного товариства та стосуються предмету і мети його діяльності.

2.2. Правовий статус учасників товариства з обмеженою відповідальністю та товариства з додатковою відповідальністю.

Між господарським товариством і його учасником виникають взаємні правові зв'язки, які називають корпоративними (особливий вид цивільних відносин) [28, с. 203]. Як і до інших правовідносин, до змісту корпоративних відносин належать об'єкти, суб'єкти, зміст.

На доктринальному рівні дослідженню корпоративних правовідносин приділяється значна увага.

Об'єктом корпоративного правовідношення є дії осіб стосовно реалізації суб'єктивного корпоративного права і юридичного обов'язку [20, с. 110].

Суб'єкти корпоративних правовідносин – це особи, що мають суб'єктивні права та обов'язки, що закріплені в нормативних актах, вступають у відносини з корпоративного управління та здійснення корпоративних прав [33, с. 64].

До змісту корпоративних правовідносин належать права та обов'язки учасників господарських товариств. Проте, в юридичній літературі немає єдності в тому, чим вважати корпоративні права – об'єктом чи змістом корпоративних відносин [23, с. 36-37].

Відповідно до ч. 1 ст. 167 ГК України корпоративні права – це права особи, частка якої визначається у статутному капіталі (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні

господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами [2]. Виникнення або здійснення корпоративних прав учасника господарського товариства обумовлюється розміром частки у статутному капіталі [58, с. 52].

Слід враховувати, що корпоративні правовідносини виникають, змінюються, припиняються за наявності відповідних підстав – юридичних фактів.

Підстави виникнення корпоративних правовідносин поділяють на види: 1) первинні (пов'язані з безпосереднім створенням юридичної особи, що підтверджується фактом державної реєстрації, наприклад прийняття учасників чи внесення ним внесків до статутного фонду); 2) похідні, які відображають динаміку розвитку корпоративних правовідносин, пов'язані з реалізацією особами корпоративних прав [23, с. 37].

Перше, на чому слід зупинитися в площині окресленого дослідження є аналіз загальних положень про господарські товариства, зазначених у п. 1 § 1 глави 8 підрозділу 2 розділу II ЦК України, які містять правові норми, що стосуються учасників господарських товариств (ст.ст. 114, 116, 117 ЦК України) [3].

Учасником господарського товариства може бути фізична або юридична особа, а якщо товариство з обмеженою чи додатковою відповідальністю створене однією особою – вона стає його єдиним учасником.

Слід зазначити, що поява юридичної особи з єдиним учасником пояснюється науковцями як потреба в концентрації капіталу та обмеженні фінансових ризиків [32, с. 123].

До прав учасників господарського товариства цивільне законодавство відносить: брати участь в управлінні товариством у порядку, визначеному в установчому документі, крім випадків, встановлених законом; брати участь у

розподілі прибутку товариства і одержувати його частину (дивіденди); вийти у встановленому порядку з товариства; здійснити відчуження частки (її частини) у статутному (складеному) капіталі товариства, цінних паперів, що засвідчують участь у товаристві, у порядку, встановленому законом; одержувати інформацію про діяльність товариства у порядку, встановленому установчим документом.

Згідно цивільного законодавства учасники господарського товариства зобов'язані: додержуватися установчого документа товариства та виконувати рішення загальних зборів; виконувати свої зобов'язання перед товариством, у тому числі ті, що пов'язані з майновою участю, а також робити вклади (оплачувати акції) у розмірі, в порядку та засобами, що передбачені установчим документом; не розголошувати комерційну таємницю та конфіденційну інформацію про діяльність товариства.

Вищенаведений перелік прав та обов'язків учасників господарського товариства не є вичерпним і доповнюється установчим документом товариства та законом.

Крім передбачених ЦК України прав учасників господарського товариства, Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» у ст. 5 зазначає наступні: отримати у разі ліквідації товариства частину майна, що залишилася після розрахунків з кредиторами, або його вартість; встановити вимогу нотаріального засвідчення справжності власного підпису під час прийняття рішень з питань діяльності відповідного товариства та/або вимогу нотаріального посвідчення правочину, предметом якого є частка такого учасника у статутному (складеному) капіталі відповідного товариства, та скасувати таку вимогу, відомості про що вносяться до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань у порядку, визначеному законом [5].

Цілком логічно, що права та обов'язки учасника товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю зазначаються у статуті товариства.

Наприклад, права та обов'язки учасника Товариства з обмеженою відповідальністю «Оператор газотранспортної системи України» зазначені у розділі 7 Статуту цього товариства [14].

Серед прав учасників товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю слід звернути увагу на переважне право учасника товариства, яке визначене у ст. 20 Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» [5], а також закріплюється в окремому розділі статуту конкретного товариства. Суть цього права полягає в тому, що учасник товариства має переважне право на придбання частки (частини частки) іншого учасника товариства, що продається третій особі.

З переважним правом учасника товариства пов'язані й відповідні обов'язки. Наприклад, учасник товариства, який має намір продати свою частку (частину частки) третій особі, зобов'язаний письмово повідомити про це інших учасників товариства та поінформувати про ціну та розмір частки, що відчужується, інші умови такого продажу.

Невиконання учасником товариства покладених на нього обов'язків має відповідні юридичні наслідки як для нього, так і для товариства.

Наприклад, якщо учасник товариства не вніс вклад для погашення заборгованості протягом наданого додаткового строку, виконавчий орган товариства має скликати загальні збори учасників, які можуть прийняти одне з таких рішень: про виключення учасника товариства, який має заборгованість із внесення вкладу; про зменшення статутного капіталу товариства на розмір неоплаченої частини частки учасника товариства; про перерозподіл неоплаченої частки (частини частки) між іншими учасниками товариства без зміни розміру статутного капіталу товариства та сплату такої заборгованості відповідними учасниками; про ліквідацію товариства (ч. 2 ст. 15 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю») [5].

На відміну від учасників товариства з обмеженою відповідальністю, учасники товариства з додатковою відповідальністю мають наступні

обов'язки: 1) солідарно нести додаткову (субсидіарну) відповідальність за зобов'язаннями товариства з додатковою відповідальністю своїм майном у розмірі, який встановлюється статутом товариства і є однаково кратним для всіх учасників до вартості внесеного кожним з них вкладу; 2) у разі визнання банкрутом одного з учасників товариства з додатковою відповідальністю його відповідальність за зобов'язаннями товариства з додатковою відповідальністю розподіляється між іншими учасниками цього товариства пропорційно до розміру належних їм часток у статутному капіталі.

Стосовно моменту виникнення корпоративних прав та обов'язків – Т.О. Нечитайло приходять до висновку, що реалізувати свої корпоративні права й обов'язки засновники можуть із моменту укладення засновницького договору, а учасники, які набули корпоративних прав та обов'язків після державної реєстрації товариства, стають дієздатними з отримання згоди загальних зборів, якщо інше не передбачено статутом [38, с. 102].

Стаття 7 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» дозволяє учасникам укласти корпоративний договір [5]. Положення даного договору мають зобов'язальний характер щодо його сторін (учасників товариства) і не можуть створювати обов'язків для третіх осіб, котрі не є учасниками товариства [50, с. 72].

Корпоративний договір може передбачати умови або порядок визначення умов, на яких учасник має право або зобов'язаний купити або продати частку у статутному капіталі (її частину), а також визначати випадки, коли таке право або обов'язок виникає.

Корпоративний договір, яким встановлюється обов'язок учасників забезпечити голосування згідно з вказівками органів управління товариства, є нікчемним. Нікчемним є також договір, укладений стороною корпоративного договору на порушення такого корпоративного договору, якщо інша сторона за договором знала або мала знати про таке порушення.

Зміст корпоративного договору не підлягає розкриттю і є конфіденційним, якщо інше не встановлено законом або договором.

Корпоративний договір є господарсько-правовим за своєю природою, оскільки загалом відповідає вимогам, що висуваються до договорів такого виду, хоча й має певну специфіку, яка не перешкоджає їх обґрунтуванню як господарських [39, с. 76].

Ч. 4 ст. 249 ЦК України передбачає можливість видавати безвідкличну довіреність з корпоративних прав відповідно до закону, що регулює діяльність відповідних господарських товариств [3].

Відповідно до ст. 8 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» [5] у разі, якщо довіреність видається з метою виконання або забезпечення виконання зобов'язань учасників як сторін корпоративного договору, предметом яких є права на частку у статутному капіталі або повноваження учасників, довіритель може зазначити у довіреності, що до закінчення її строку вона не може бути скасована без згоди представника або може бути скасована лише у випадках, передбачених у довіреності. Безвідклична довіреність підлягає нотаріальному посвідченню і припиняється у разі припинення зобов'язання, для виконання або забезпечення виконання якого вона видана.

Учасник товариства має право на вихід з нього, що слід вважати способом припинення корпоративних правовідносин. З моменту виходу учасник втрачає право брати участь в управлінні товариством (право голосу на зборах учасників) і право отримувати частину прибутку від діяльності товариства [35, с. 74]. Визначальна роль у правовому механізмі виходу з товариства повинна належати локальному регулятору [49, с. 73].

Слід зазначити, що момент припинення корпоративних прав є чітко визначеним лише щодо виходу з товариства. У питаннях припинення корпоративних прав через відчуження частки в статутному капіталі товариства, смерть чи виключення учасника з прийняттям Закону «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» відбулося значне спрощення обігу часток у статутних капіталах товариств із обмеженою

відповідальністю, однак щодо моменту набуття та припинення корпоративних прав зберігається невизначеність [44, с. 87].

Вищенаведене дозволяє прийти до наступних висновків.

Правовий статус учасників товариства з обмеженою чи додатковою відповідальністю тісно пов'язаний із правовим статусом господарського товариства як суб'єкта господарювання. Цей зв'язок полягає у можливості використання прав та необхідності виконання обов'язків як учасниками товариства, так і конкретного товариства, як суб'єкта правовідносин у межах мети та предмета його діяльності. У деяких випадках від реалізації (чи нереалізації) відповідних прав та обов'язків учасників товариства залежить можливість існування товариства з обмеженою чи додатковою відповідальністю.

Законодавством не обмежується кількість учасників товариства з обмеженою чи додатковою відповідальністю, а також передбачена можливість господарської діяльності товариства з одним учасником.

Права та обов'язки учасників товариства з обмеженою чи додатковою відповідальністю зазначені у цивільному та господарському законодавстві та закріплюються і деталізуються у статуті конкретного товариства.

Дефініція «учасник господарського товариства» законодавством не визначена. На нашу думку, під поняттям учасник господарського товариства слід розуміти фізичну та/або юридичну особу, які у порядку, встановленому законом та статутом товариства реалізують корпоративні права та обов'язки.

2.3. Правовий режим майна товариства з обмеженою відповідальністю та товариства з додатковою відповідальністю

Досліджуючи правовий режим майна товариства, слід визначити поняття «правовий режим». У науковій літературі, зустрічаються різні підходи до визначення цього поняття, зокрема:

- у широкому значенні правовий режим – це особливий порядок законодавчого врегулювання діяльності, дій або поведінки фізичних і юридичних осіб у різних сферах суспільних відносин або на певних об'єктах, що включає встановлення механізму забезпечення фактичної реалізації системи дозволів, стимулів, нормативів, гарантій, заборон, обмежень, зобов'язань, а також їх компетентне виконання і застосування заходів примусу і притягнення винних до відповідальності;

- у вузькому значенні – це закріплене у нормах права особливе поєднання юридичного інструментарію (юридичних засобів), що характеризується наявністю особливих умов, конкретністю (визначеністю) суспільних відносин, станом відношення до певного об'єкта і переслідує корисну для суспільства і держави мету [60, с. 81-82].

Виходячи із вищезазначеного, правовий режим майна господарського товариства передбачає наявність відповідних правових форм – речових прав, а також правил набуття цих прав та реалізації повноважень щодо володіння, користування і розпорядження майном у процесі господарської діяльності.

Важливим аспектом в контексті досліджуваного питання є визначення джерел формування майна господарського товариства.

Серед представників доктрини господарського права немає єдиного підходу до змісту категорії «джерело формування майна суб'єкта господарювання». Відсутня зазначена дефініція і у господарському законодавстві.

Разом з цим, у ч. 1 ст. 140 ГК України наведено перелік джерел формування майна суб'єктів господарювання: грошові та матеріальні внески засновників; доходи від реалізації продукції (робіт, послуг); доходи від цінних паперів; капітальні вкладення і дотації з бюджетів; надходження від продажу (здачі в оренду) майнових об'єктів (комплексів), що належать їм, придбання майна інших суб'єктів; кредити банків та інших кредиторів; безоплатні та благодійні внески, пожертвування організацій і громадян; інші джерела, не заборонені законом [2].

Господарське законодавство не містить також поняття правового режиму майна суб'єктів господарювання, проте визначає, що його основою є право власності, інші речові права та інші права відповідно до умов договору з власником майна (ст. 133 ГК України) [2].

Г.Г. Харченко вважає, що поняття речового права – це, перш за все, теоретична позиція, що дає можливість на практиці виявляти різні речово-правові режими у вигляді, зокрема, окремих видів речових прав [53, с. 163].

За змістом ст. 134 ГК України право власності є основним речовим правом у сфері господарювання [2]. Закріплення права власності господарських товариств на певні об'єкти дає можливість володіти, користуватися та розпоряджатися ними відповідно до правових норм та принципів, які регулюють відносини щодо набуття права власності, його реалізації та припинення.

ГК України у ч. 1 ст. 139 об'єктом права власності визначає майно – сукупність речей та інших цінностей (включаючи нематеріальні активи), які мають вартісне визначення, виробляються чи використовуються у діяльності суб'єктів господарювання та відображаються в їх балансі або враховуються в інших передбачених законом формах обліку майна цих суб'єктів [2]. Відповідно до ч. 1 ст. 190 ЦК України майно – це окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки [3].

Особливим об'єктом права власності є нематеріальні активи (винаходи, сорти рослин, породи тварин, комерційні (фірмові) найменування, торговельні марки, промислові зразки та ін.). Від нематеріальних активів господарське товариство може очікувати економічної вигоди.

Науковці досліджують питання права інтелектуальної власності як майна суб'єкта господарювання, звертаючи увагу на необхідність перегляду господарського законодавства з урахуванням особливостей, що передбачені спеціальним законодавством у сфері інтелектуальної власності [42, с. 6]. Порядок використання у господарській діяльності прав інтелектуальної власності врегульований главою 16 ГК України (ст.ст. 154-162) [2].

Окрема група науковців до об'єктів права власності відносить корпоративні права [45, с. 89]. Деякі дослідники вважають, що корпоративні права є майновими, інші вважають, що вони є особистими немайновими і взагалі не можуть відчужуватися, а деякі науковці переконані, що вони поєднують лише майновий та організаційний (управлінський) елементи [40, с. 221].

Ст. 85 ЦК України до майна, яке є об'єктом права власності господарського товариства відносить: майно, передане йому учасниками товариства у власність як вклад до статутного (складеного) капіталу (гроші, цінні папери, інші речі або майнові чи інші відчужувані права, що мають грошову оцінку); продукцію, вироблену товариством у результаті господарської діяльності; одержані доходи; інше майно, набуте на підставах, що не заборонені законом [3].

Відповідно до ч. 1 ст. 134 ГК України суб'єкт господарювання, який здійснює господарську діяльність на основі права власності, на свій розсуд, одноосібно або спільно з іншими суб'єктами володіє, користується і розпоряджається належним йому (їм) майном, у тому числі має право надати майно іншим суб'єктам для використання його на праві власності, праві господарського відання чи праві оперативного управління, або на основі інших форм правового режиму майна, передбачених ГК України [2].

Крім ЦК України, перелік об'єктів права власності господарських товариств містить стаття 85 ГК України [2].

На основі аналізу законодавства можна визначити такі ознаки права власності господарського товариства: 1) право власності є речовим правом; 2) реалізація права власності ґрунтується на принципі «дозволено все, що не заборонено законом»; 3) закон зобов'язує господарське товариство не використовувати власність на шкоду людині і суспільству та покладає на нього інші обов'язки, пов'язані з реалізацією правомочностей власника; 4) всі господарські товариства є рівними перед законом щодо набуття, реалізації, припинення та захисту права власності.

Право власності товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю є правом приватної власності. М.Р. Аветисян зазначає, що майно належить юридичним особам як окремим суб'єктам права, а не засновникам юридичної особи (які набувають корпоративних прав відносно такої юридичної особи), що повністю відповідає такій ознаці, як наявність відокремленого майна юридичної особи [15, с. 179].

Цілком логічно, що крім приписів законодавства, правовий режим майна товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю визначений у статуті товариства.

Так, у Статуті Товариства з обмеженою відповідальністю «Оператор газотранспортної системи України» стосовно майна Товариства зазначено наступне:

- майно складається з основних засобів, обігових коштів, акцій (часток) у статутному (складеному) капіталі господарських товариств, а також інших активів, відображених у балансі Товариства;
- майно формується за рахунок: майна, переданого засновниками і учасниками як внески; кредитних та запозичених коштів; виробленої продукції та майна, створеного (придбаного) Товариством у результаті здійснення господарської діяльності; доходів, отриманих у результаті здійснення господарської діяльності; дивідендів за акціями та корпоративними правами, які належать Товариству; іншого майна, набутого на законних підставах;
- майно може використовуватися як предмет застави (іпотеки) з метою забезпечення виконання Товариством взятих на себе зобов'язань, включаючи залучення позикових (кредитних) коштів, якщо інше не передбачено законодавством або Статутом, з урахуванням обмежень, встановлених Статутом та рішеннями загальних зборів;
- все майно, передане до статутного капіталу Товариства або набуто Товариством на законних підставах, є власністю Товариства;

- державне майно, передане Товариству на відповідному майновому праві, не включається до статутного капіталу Товариства і використовується відповідно до законодавства;
- Товариство несе відповідальність за своїми зобов'язаннями згідно з законами України всім належним йому майном, на яке в установленому законом порядку може бути звернене стягнення;
- учасники Товариства, які не повністю внесли вклади, несуть солідарну відповідальність за його зобов'язаннями у межах вартості невнесеної частини вкладу кожного з учасників [14].

Статутному капіталу присвячений окремий розділ статуту товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю. Господарське товариство може вільно розпоряджатися статутним капіталом у процесі здійснення господарської діяльності.

Відповідно до ч. 1 ст. 87 ГК України сума вкладів засновників та учасників господарського товариства становить статутний капітал товариства [2]. До 2010 року у цій статті замість терміну «статутний капітал» використовувався термін «статутний фонд».

Я.О. Короташ під поняттям «статутний капітал» розуміє закріплений у статуті товариства та зареєстрований у встановленому порядку грошовий еквівалент майна чи самі кошти, що передаються учасниками товариству у власність або в користування [26, с. 60].

Систему дій його засновників/учасників з приводу внесення первинних вкладів для формування статутного капіталу називають механізмом внесення вкладів при заснуванні господарського товариства [52, с. 61].

Правові приписи, які здійснюють правове регулювання розміру статутного капіталу товариства, вкладів учасників, збільшення та зменшення статутного капіталу, а також інших питань, пов'язаних із статутним капіталом товариства, закріплені у главі III Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» [5].

Крім права власності, господарська діяльність товариства може здійснюватися на основі інших речових прав, зокрема права на чужі речі.

Поняття сервітуту визначене статтею 401 ЦК України [3] – це право користування чужим майном, яке може бути встановлене щодо земельної ділянки, інших природних ресурсів (земельний сервітут) або іншого нерухомого майна для задоволення потреб інших осіб, які не можуть бути задоволені іншим способом.

Сервітут може бути встановлений як добровільно – за згодою сторін або волевиявленням власника нерухомого майна, так і примусово – за рішенням суду. Сервітут також може бути встановлений законом, проте конкретних нормативно-правових приписів у чинному законодавстві України немає.

Відповідно до ст. 139 ГК України залежно від економічної форми, якої набуває майно у процесі здійснення господарської діяльності, майнові цінності належать до основних фондів, оборотних засобів, коштів, товарів [2].

Основні фонди – це частина засобів виробництва, які діють у процесі виробництва протягом тривалого періоду часу, зберігають при цьому впродовж усього періоду натурально-речовинну форму і переносять свою вартість на продукцію по частинах у міру зносу у вигляді амортизаційних відрахувань. Основні фонди поділяються на основні виробничі й основні невиробничі фонди. Тобто ті, що безпосередньо беруть участь у виробництві, і ті, що його обслуговують [31, с. 166]. Основними фондами виробничого і невиробничого призначення є будинки, споруди, машини та устаткування, обладнання, інструмент, виробничий інвентар і приладдя, господарський інвентар та інше майно тривалого використання, що віднесено законодавством до основних фондів.

Оборотними засобами є сировина, паливо, матеріали, малоцінні предмети та предмети, що швидко зношуються, інше майно виробничого і невиробничого призначення, що віднесено законодавством до оборотних

засобів. Від ефективності використання оборотних засобів залежать кінцеві результати виробництва та фінансовий стан господарюючого суб'єкта в цілому.

Коштами у складі майна суб'єктів господарювання є гроші у національній та іноземній валюті, призначені для здійснення товарних відносин цих суб'єктів з іншими суб'єктами, а також фінансових відносин відповідно до законодавства.

Принагідно зазначимо, що у законодавстві України зустрічається як поняття «гроші», так і поняття «кошти», як його синонім. Вчені часто ототожнюють гроші з речами або товаром.

Підсумовуючи вищенаведене, вважаємо, що господарське товариство з обмеженою та додатковою відповідальністю повинно мати відокремлене майно на праві приватної власності, оскільки це обов'язкова ознака юридичної особи. Господарське товариство може володіти, крім права власності, також іншими речовими правами.

До змісту правового режиму майна господарського товариства належать законодавчо визначені та відображені в установчих документах джерела його формування, а також нормативні вимоги щодо реалізації правомочностей володіння, користування та розпорядження майном.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

За результатами проведеного дослідження, проаналізувавши чинне законодавство, наукові джерела та матеріали юридичної практики, варто зробити наступні висновки.

1. Правовий статус товариства з обмеженою або додатковою відповідальністю визначається ЦК і ГК України та Законом України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», а також підзаконними нормативно-правовими актами, прийнятими на основі вищевказаних законів.

Ці товариства є юридичними особами приватного права та підприємницькими (господарськими) товариствами та вважаються організаціями корпоративного типу.

Правовий статус товариства з додатковою відповідальністю є тотожним правовому статусу товариства з обмеженою відповідальністю, за винятком деяких деталей.

Товариства з обмеженою відповідальністю належать до товариств капіталів, а товариства з додатковою відповідальністю – до товариства осіб.

Законодавче визначення товариства з обмеженою відповідальністю та товариства з додатковою відповідальністю містить стаття 80 ГК України, проте норми, які б містили дефініції зазначених товариств відсутні у Законі України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю».

Товариствам з обмеженою та додатковою відповідальністю властиві ознаки, які: 1) характеризують їх як юридичних осіб; 2) характеризують їх як суб'єктів господарювання; 3) вказують на особливості їх створення та діяльності порівняно з іншими видами господарських товариств.

2. Загальні правила створення юридичних осіб встановлює ЦК України. Окремі аспекти, пов'язані із створенням господарських товариств, врегульовує ГК України, а детально порядок створення товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю регулюють нормативні приписи

Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю».

Якщо товариство створюється кількома особами, такі особи у разі необхідності визначення взаємовідносин між ними щодо створення товариства можуть укласти договір про створення товариства, який у ЦК України та ГК України визначається як засновницький договір.

Під поняттям «засновник господарського товариства» слід розуміти фізичну особу (громадянина України, іноземного громадянина, особу без громадянства), юридичну особу, державу, територіальну громаду, Автономну Республіку Крим, які в порядку, встановленому законодавством вчиняють дії, спрямовані на створення господарського товариства.

Для створення товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю обов'язково потрібно затвердити статут – установчий документ товариства. Вимоги до змісту статуту встановлені законодавством, проте товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю можуть діяти на основі модельного статуту, затвердженого Кабінетом Міністрів України.

Факт створення та припинення товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю засвідчує державна реєстрація.

Припинення діяльності товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю можливе шляхом реорганізації (злиття, приєднання, поділ, перетворення) та ліквідації.

3. Система органів управління товариством з обмеженою відповідальністю та товариством з додатковою відповідальністю складається з вищого органу (колегіального) – загальних зборів, виконавчого органу (одноособового або колегіального) – дирекції, директора (генерального директора тощо), контролюючого органу (колегіального) – наглядової ради (якщо вона створена).

Правовий статус органів управління товариством визначений Законом України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» та повинен бути відображений у статуті товариства. Диспозитивні норми

вищевказаного закону дають можливість товариству у своєму статуті доповнювати правовий статус органів управління.

4. Товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю володіють як правами та обов'язками, які належать господарським товариствам, як суб'єктам господарювання, так і правами та обов'язками, які належать тільки даним видам господарських товариств.

Права та обов'язки товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю визначені законодавством, а також зазначаються в статуті конкретного товариства та стосуються предмету і мети його діяльності.

5. Правовий статус учасників товариства з обмеженою чи додатковою відповідальністю тісно пов'язаний із правовим статусом господарського товариства як суб'єкта господарювання. Цей зв'язок полягає у можливості використання прав та необхідності виконання обов'язків як учасниками товариства, так і конкретного товариства, як суб'єкта правовідносин у межах мети та предмета його діяльності. У деяких випадках від реалізації (чи нереалізації) відповідних прав та обов'язків учасників товариства залежить можливість існування товариства з обмеженою чи додатковою відповідальністю.

Законодавством не обмежується кількість учасників товариства з обмеженою чи додатковою відповідальністю, а також передбачена можливість господарської діяльності товариства з одним учасником.

Права та обов'язки учасників товариства з обмеженою чи додатковою відповідальністю зазначені у цивільному та господарському законодавстві та закріплюються і деталізуються у статуті конкретного товариства.

Дефініція «учасник господарського товариства» законодавством не визначена. Під поняттям учасник господарського товариства слід розуміти фізичну та/або юридичну особу, які у порядку, встановленому законом та статутом товариства реалізують корпоративні права та обов'язки.

6. Господарське товариство з обмеженою та додатковою відповідальністю повинно мати відокремлене майно на праві приватної

власності, оскільки це обов'язкова ознака юридичної особи. Господарське товариство може володіти, крім права власності, також іншими речовими правами.

До змісту правового режиму майна господарського товариства належать законодавчо визначені та відображені в установчих документах джерела його формування, а також нормативні вимоги щодо реалізації правомочностей володіння, користування та розпоряджання майном.

З метою удосконалення чинного законодавства України з питань правового статусу товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю пропонується внести наступні **зміни і доповнення** до законодавства України:

- доповнити Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» нормами-дефініціями «товариство з обмеженою відповідальністю» та «товариство з додатковою відповідальністю»;

- статтю 113 ЦК України доповнити частиною 3 наступного змісту: «засновник господарського товариства – це фізична особа (громадянин України, іноземний громадянин, особа без громадянства), юридична особа, держава, територіальна громада, Автономна Республіка Крим, які в порядку, встановленому законодавством вчиняють дії, спрямовані на створення господарського товариства»;

- частину 1 ст. 114 ЦК України викласти в такій редакції: «учасником господарського товариства є фізична та/або юридична особа, які у порядку, встановленому законом та статутом товариства реалізують корпоративні права та обов'язки».

Зазначені пропозиції щодо правового регулювання статусу товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю можуть бути імплементовані до законодавства України, а також використовуватись у правозастосовній діяльності у процесі створення, діяльності та припинення вищевказаних товариств.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 04.08.2020).
2. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 436-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/436-15> (дата звернення: 20.08.2020).
3. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/435-15> (дата звернення: 20.08.2020).
4. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/2755-17> (дата звернення: 10.09.2020).
5. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 06.02.2018 № 2275-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text> (дата звернення: 17.07.2020).
6. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань: Закон України від 15.05.2003 № 755-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text> (дата звернення: 10.09.2020).
7. Про ліцензування видів господарської діяльності : Закон України від 02.03.2015 № 222-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/222-19> (дата звернення: 21.08.2020).
8. Про страхування : Закон України від 07.03.1996 № 85/96-ВР. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/85/96-вр> (дата звернення: 10.09.2020).
9. Про деякі питання практики застосування норм Цивільного та Господарського кодексів України: інформаційний лист Вищого господарського суду України від 07.04.2008 № 01-8/211. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_211600-08#Text (дата звернення: 10.09.2020).

10. Деякі питання дерегуляції господарської діяльності : Постанова Кабінету Міністрів України від 27.03.2019 № 367. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/367-2019-п#Text> (дата звернення: 16.09.2020).

11. Про затвердження Порядку державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи: Наказ Міністерства юстиції України від 09.02.2016 № 359/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0200-16> (дата звернення: 16.09.2020).

12. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=4666&skl=9 (дата звернення: 16.09.2020).

13. Статут Товариства з обмеженою відповідальністю «Енера Чернігів»: Затверджено рішенням Учасника Товариства з обмеженою відповідальністю «Енера Чернігів» від 12.06.2019 № 1/2019. URL: http://cn.enera.ua/sites/default/files/file_docs/2019-06/annex_5_statute.pdf (дата звернення: 04.08.2020).

14. Статут Товариства з обмеженою відповідальністю «Оператор газотранспортної системи України»: Затверджено рішенням єдиного учасника Акціонерного товариства «Магістральні газопроводи України» від 01.01.2020 № 01/2020. URL: <https://tsoua.com/wp-content/uploads/2020/01/Statut-Nova-Redakcia.pdf> (дата звернення: 04.08.2020).

15. Аветисян М.Р. Деякі питання правового режиму майна як складової змісту організаційно-правової форми господарювання. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 4. С. 176-182.

16. Буркова Л.А. Управління діяльністю товариства з обмеженою відповідальністю: сутність та розроблення моделі ефективного управління. *Інфраструктура ринку*. 2018. № 18. С. 97-105.

17. Вінник О.М. Юридичне значення класифікації господарських товариств. *Підприємництво, господарство і право*. 2000. № 10. С. 10-14.
18. Гончаренко О.М. Конституційні засади саморегулювання господарської діяльності. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2016. № 1. С. 28-36.
19. Горбова Н.А. Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»: аналіз нововведень та регуляторного впливу. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2018. № 1. С. 48-53.
20. Жорнокуй Ю.М. Об'єкт корпоративного правовідношення. *Юридична наука*. 2011. № 2. С. 106-111.
21. Заїка Ю.О. Українське цивільне право. Навч. Посіб. К.: Істина, 2005. 312 с.
22. Зеліско А.В. Правова характеристика сучасного стану та тенденцій модифікації системи господарських товариств. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 2. С. 15-19.
23. Колосов Р. Поняття та зміст корпоративних правовідносин: теоретико-правовий аспект. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 8. С. 35-38.
24. Короташ Я.О. Наглядова рада в товаристві з обмеженою відповідальністю як елемент системи захисту корпоративних прав учасників товариства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2014. № 2. С. 34-37.
25. Короташ Я.О. Виплата дивідендів учасникам товариства з обмеженою відповідальністю у випадку невнесення ними вкладів до статутного капіталу товариства. *Право та інновації*. 2016. № 3. С. 68-72.
26. Короташ Я.О. Поняття та функції статутного капіталу товариства з обмеженою відповідальністю. *Право і суспільство*. 2017. № 2. Частина 2. С. 55-61.
27. Корпоративне право: навчальний посібник / О.В. Пушкіна, С.В. Несинова, Т.М. Лежнёва, І.Б. Пробко, Т.А. Тодорошко; за заг. ред. С.В. Несиної. Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2018. 276 с.

28. Краєвський І. Правовий статус засновника та учасника товариства з обмеженою відповідальністю. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2013. Випуск 58. С. 203-210.
29. Кулаков В. Товариство з обмеженою відповідальністю як підприємницьке товариство. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 6. С. 24-28.
30. Кулаков В. Окремі питання проведення реорганізації товариства з обмеженою відповідальністю. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 7. С. 5-9.
31. Кулько І.В. Оцінювання та аналіз основних виробничих фондів підприємств. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2013. № 3. С. 166-169.
32. Лехкодух І.О. Щодо правового статусу господарських товариств з одним учасником. *Форум права*. 2016. № 5. С. 123-129.
33. Лукач І.В. Поняття та види суб'єктів корпоративних правовідносин. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2013. № 6-1. Том 2. С. 61-64.
34. Лукашов Р. Товариство з обмеженою відповідальністю як юридична особа приватного права: окремі теоретико-правові питання. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. № 4. С. 187-194.
35. Мельник О.В. Вихід з господарського товариства як підстава припинення корпоративних правовідносин: цивільно-правовий аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 2. С. 73-76.
36. Ментух Н.Ф. Поняття господарської правосуб'єктності. *Адвокат*. 2011. № 2. С. 39-41.
37. Науково-правові засади діяльності суб'єктів підприємництва: колективна монографія. За ред. к.ю.н., доцента Романадзе Л.Д. Одеса.: ОНЕУ, 2016. 231 с.
38. Нечитайло Т.О. Момент виникнення корпоративних прав та обов'язків засновників та учасників господарських товариств. *Науковий*

вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО. 2018. Випуск 50. Том 1. С. 99-102.

39. Ніколенко М.О. Господарсько-правова природа корпоративного договору як засобу регулювання корпоративних відносин. *Прикарпатський юридичний вісник. 2019. Випуск 4. Том 2. С. 75-79.*

40. Патряк О.Т. Класифікація корпоративних прав як об'єкт бухгалтерського обліку. *Економічний аналіз. 2014. Том 16. № 2. С. 218-224.*

41. Петров Є.В. Підстави припинення господарських товариств. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО. 2013. Випуск 22. Частина I. Том 1. С. 204-208.*

42. Потоцький М.Ю. Право інтелектуальної власності як майно суб'єктів господарювання. *Часопис Академії адвокатури України. 2013. № 19. С. 1-7.*

43. Правове регулювання господарської діяльності [Електронний ресурс]: навч. посіб. [В.В. Мачуський, Л.О. Кожура, Ю.В. Сагайдак та ін]; за заг. ред. доц., к.ю.н. В.В. Мачуського. К.: КНЕУ, 2015. 152 с.

44. Ромащенко І. Припинення корпоративних прав. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2019. № 1. С. 79-91.*

45. Сазонов В. Засновницький договір у створенні господарського товариства. *Підприємництво, господарство і право. 2019. № 3. С. 63-68.*

46. Сіщук Л.В. Правове регулювання проведення загальних зборів учасників товариства з обмеженою відповідальністю. *Юридичний науковий електронний журнал. 2019. № 3. С. 79-82.*

47. Смітюх А.В. Щодо правової природи частки у статутному капіталі господарського товариства. *Правова держава. 2015. № 19. С. 89-94.*

48. Снісаренко Л.Ю. Організаційно-правова форма: поняття та практичне значення для легітимації суб'єктів економічної діяльності. *Електронне наукове фахове видання «Державне управління: удосконалення та розвиток». 2015. № 8. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=874> (дата звернення 10.09.2020).*

49. Соколовський М.В. Межі здійснення права на вихід із господарського товариства: окремі аспекти цивільно-правового регулювання. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. Випуск 6. С. 70-74.

50. Суханов М.О. Сутність і зміст корпоративного договору як підстави набуття корпоративних прав та обов'язків учасника товариства з обмеженою відповідальністю. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Випуск 1. С. 70-73.

51. Суханов М.О. Роль статуту в механізмі правового регулювання корпоративних прав та обов'язків учасника товариства з обмеженою відповідальністю. *Право і суспільство*. 2019. № 6. С. 111-116.

52. Ханієва Ф.М. Механізм внесення вкладів при заснуванні господарського товариства. *Проблеми законності*. 2016. Вип. 135. С. 60-69.

53. Харченко Г.Г. Правове обґрунтування змісту дефініції «речове право» у законодавстві. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 3. С. 162-166.

54. Цветов Д.А. Товариство з обмеженою відповідальністю з одним учасником: особливості правового статусу. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 4. С. 196-200.

55. Цивільне право України: Підручник: У 2-х кн. / О.В.Дзера (керівник авт. кол.), Д.В.Боброва, А.С.Довгерт та ін.; За ред. О.В.Дзери, Н.С.Кузнецової. К.: Юрінком Інтер, 2018. Кн. 1. 720 с.

56. Цивільне право України: Підручник: У 2-х т. / В.І. Борисова (керівник авт. кол.), Л.М. Баранова, І.В. Жилінкова та ін.; За заг. ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В.Л. Яроцького. К.: Юрінком Інтер, 2004. Т. 1. 480 с.

57. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар : пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців: правникам, нотарям, адвокатам, суддям, викладачам, студентам / В. І. Борисова [та ін.].

(Серія "Коментарі та аналітика"). Т. 3 : Юридична особа / ред. І. В. Спасибо-Фатєєва. Харків : [б.в.], 2009. 735 с.

58. Цікало В. Види прав учасників господарських товариств. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 1. С. 50-54.

59. Шевченко Н.І. Поняття та сутність правонаступництва при реорганізації господарських товариств. *Підприємництво, господарство і право*. 2006. № 5. С. 44-47.

60. Яковлев О.А. «Правовий режим»: підходи до визначення поняття. *Право та інновації*. 2015. № 2. С. 80-85.